

František Zelinka

Podoba mikulovské zámecké zahrady v 17. století

V první polovině 17. století skýtal Mikulov plodné prostředí pro uměleckou tvorbu. Přítomnost kardinála Dietrichsteina, jeho rodiny a početného dvora vyžadovala okázalou reprezentaci v nejrůznějších podobách. Velkorysé architektonické podniky v kardinálově městě odpovídaly jeho záměru vytvořit účtyhodný komplex sídla, města a krajiny. Právě zámek v Mikulově byl jeho středobodem a pevnou základnou; stal se zároveň centrem mecenášství i sídlem následujících generací dietrichsteinského rodu. Stavební podniky z období kardinála Dietrichsteina jsou však pro nás do značné míry neznámé, jelikož byly v mnoha případech později výrazně přestavěny nebo zcela zmizely. Zůstala však zámecká zahrada, která rozhodně nebyla jen odpočinkovou či produkční plochou obklopující panské sídlo.

Od 16. století se s přicházející renesanční módou začaly při panských sídlech objevovat honosné zahrady, jejichž vzhled odpovídal bohatství a postavení majitele rezidence. A nadále byly rozšiřovány či upravovány v následujícím barokním období. Totéž se stalo i v Mikulově díky invenci Adama Dietrichsteina. Jeho syn kardinál František pak zahradu zásadně rozšířil a architektonicky upravil. Každá další generace později zanechala v této zahradě něco svého.

Zahradní terasy

Zdejší zahrada odpovídá italskému terasovému typu, v němž architektura má rozhodující vliv na estetické a praktické fungování celého prostoru. Kvůli položení zámku vysoko nad městem se zahrada musela přizpůsobit složitému terénu ve svahu tvořeném bílými vápencovými skalami. Aby se její prostor mohl využívat, bylo zde vytvořeno několik umělých teras-rovin, místy i s několikametrovou navážkou úrodné zeminy. Již samotné jejich budování muselo být složitým inženýrským dílem.

Zahradu tvoří na východní a jižní straně zámku tři terasy. Nejnížší a zároveň největší z nich (dolní zahradní terasa) je přístupná honosnou barokní branou směrem z náměstí. Na její severní straně se využilo zvýšeného terénu v okolí Temné brány, aby však vznikla rovina, musela se plocha doplnit navážkou zeminy vyrovnávající výškový rozdíl mezi severním a jižním okrajem terasy, tvořící přibližně deset metrů. Aby bylo možné takovou hmotu udržet, vystavěly se na východní a jižní straně plata vysoké opěrné zdi. Protože se však tato zahradní terasa musela napojit na další, ustoupila část staré městské hradby a zahrada se předsunula mimo opevněné jádro města. Tuto situaci kompenzovalo vybudování dvou lichoběžníkových pevnostních bastionů z cihlového zdiva, které nejenže sloužily jako zámecká a městská fortifikace, ale rovněž zahradní terasu zpevňovaly. Jako zajímavost lze uvést, že v době výstavby této terasy, zhruba na počátku 17. století, zbudoval kardinál František Dietrichstein podobnou, byť pouze symbolickou cihlovou fortifikaci na Portz Insle nedaleko města (právě na základě podoby obou objektů je pravděpodobné, že se jednalo o stejného stavitele).

Na dolní zahradní terasu navazuje menší, jižní terasa přibližně trojúhelníkového tvaru (střední zahradní terasa). Byla vybudována v místě parkánu předsunutého opevnění mikulovského hradu. Nejvyšším bodem zahrady je teráska pod jihozápadním zámeckým rondelem (horní zahradní terasa), o níž se opírá schodiště vedoucí k sale terreně. Dnes tato teráska plynule přechází v kočárovou cestu zbudovanou v 19. století.¹ Tyto tři úrovně

¹ Pozn.: Článek se zabývá hlavní historickou částí zahrady. Pozdější zahradní prostory budované na západní straně zámku (Růžová zahrada, západní zahradní terasy) v 19. a 20. století zde nejsou zohledněny, jelikož neexistovaly v době časového okruhu, kterým se zabývá tato práce.

tvoří hlavní plochu historických zámeckých zahrad, přičemž střední a horní terasa byly vytvořeny jako první. Samostatným parterem je někdejší okrasná zahrádka rozkládající pod současnou pokladnou muzea, přístupná barokním dvouramenným schodištěm.²

Mikulovská zahrada při zámku je dodnes stranou zájmu odborné veřejnosti, jelikož je zastíněna sousedním Lednicko-valtickým areálem. Svým typem a skladbou zahradních prvků byla však na našem území vzácná. Důkladnější archivní průzkum nebyl dosud dostatečně proveden, a proto by tato práce měla být počátkem výzkumu důležitého článku esteticky utvářené krajiny kolem Mikulova.³

Nejstarší zmínky o zahradě

Historie zámku je spojena především se dvěma rody – Liechtensteiny (majitelé mikulovského panství v letech 1249–1560) a Dietrichsteiny (majitelé panství 1575–1945). Při prodeji mikulovského panství Liechtensteiny v roce 1560 byl sestaven urbář, který se dosud o zámecké zahradě nezmiňuje, popsány jsou pouze dva dvory a velký sad, oceněné na 2 000 zlatých.⁴ První zmínka o „zahradě při zámku“ pochází až z roku 1590, kdy zemřel první z mikulovských Dietrichsteinů – svobodný pán Adam – vyslanec rakouských Habsburků ve Španělsku.⁵ Opis urbáře k roku 1629 popisuje krásnou zahradu s vodotrysky, kde je k vidění vlašské ovoce a „několik bažantů“.⁶ O další vybavenosti zahrady z té doby prozatím jiné zprávy nemáme. Vlašské ovoce upomíná na přítomnost citrusovníků v zahradě, které musely být na zimu ukládány do speciálních, k tomu určených prostor. Pro bažanty či jiné okrasné ptactvo stála v zahradě voliéra, o níž je zmínka k roku 1687, související se stavbou oranžerie budované knížetem Ferdinandem Dietrichsteinem (1636–1698). Dne 3. března 1687 píše zámecký hejtman knížeti, že voliéra je poškozena a je třeba ji přestavět.⁷ O měsíc později, 4. dubna, hejtman opět referuje, tentokrát že „voliéra je opravdu postavena“.⁸ Zcela ojedinělá je zmínka v pozdějším výpisu provedených prací z roku 1688, hovořící o zpěvném ptactvu a podivuhodných kanárcích ve voliéře.⁹

K počátkům zahrady jsou prameny značně skoupé. Obrazový materiál se dochoval jen velmi skromný, o výkresové dokumentaci ke stavbám bohužel nelze hovořit vůbec. Spolehnout se tedy můžeme pouze na soupisy provedených prací a na účty, dalším zdrojem mohou být informace o autorech staveb v zámecké zahradě, případně autorech jejich umělecké výzdoby.

² Pozn.: Okrasná zahrada, v 17. století zvaná *Ziergarten*, byla později přebudována na letní jízdnáru. Je zde zmíněna, jelikož spadá do časového rámce této práce. Nebude však středem zájmu.

³ Pozn.: První, kdo si všiml propojenosti zámku a estetických prvků v krajině kolem Mikulova, byla botanička muzea Mgr. Milada Rigasová.

⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichsteinů Mikulov), inv. č. 6792 (Urbář panství Mikulov bez čtvrtiny města a čtvrtiny dominikálu). „Erstlichen das Schloss Nicolspurg, sambt zwayen Mairhöfenn vnnd ainem grossen Paumgarten Angeschlagen vmb zway tausentt gulden.“

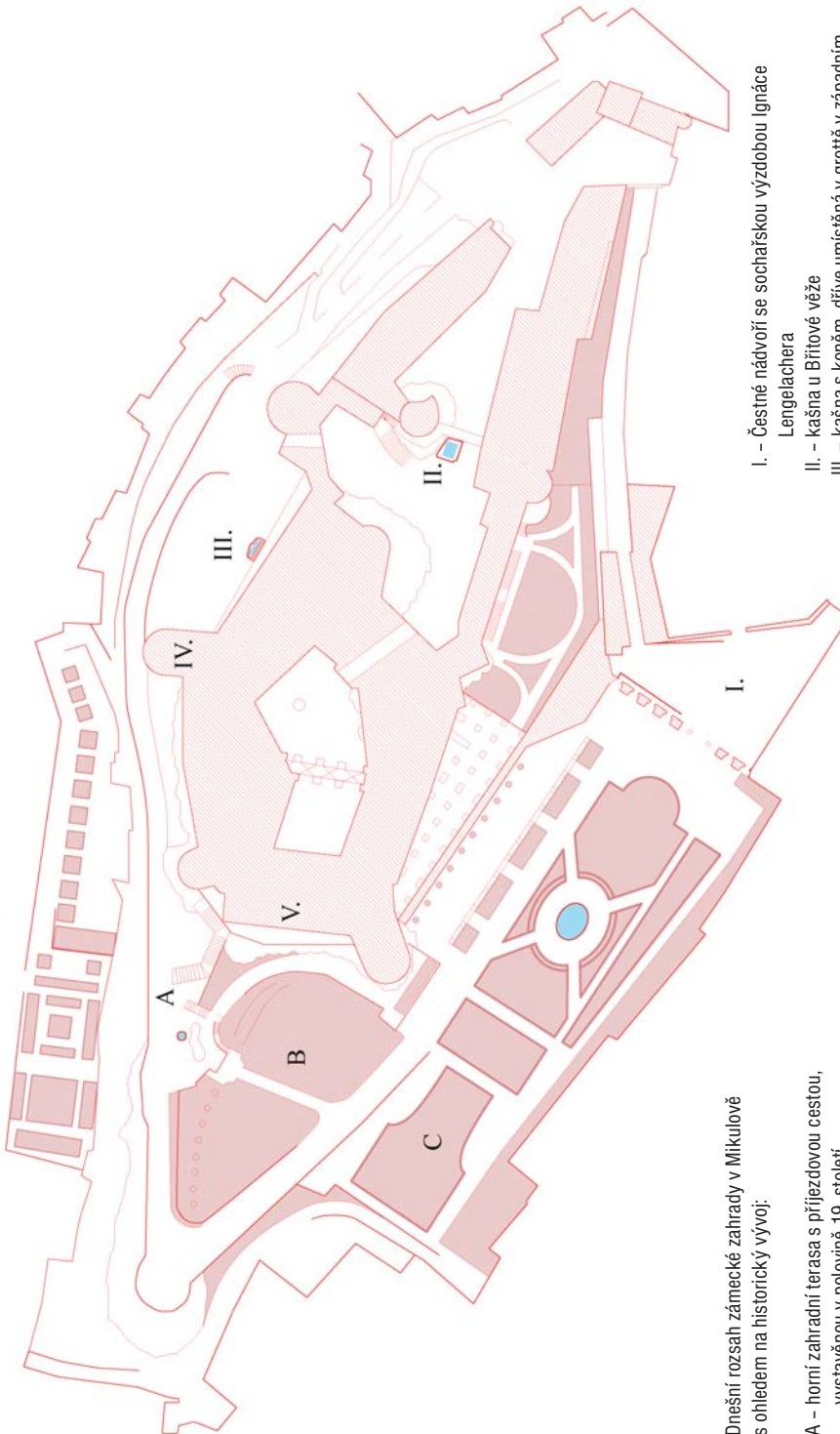
⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 371 (Novotný Jaroslav, PhDr.), Opisy moravských urbářů, inv. č. 312, s. 1.

⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 371 (Novotný Jaroslav, PhDr.), Opisy moravských urbářů, inv. č. 313, s. 12. „[...] unterm Schloss Nikolsburg liegt ein schöner Lustgarten, darinnen allerlei Wällische Frucht und etliche Fasanen zu sehen.“ Pozn.: Bažanti se jako okrasné ptactvo chovalo v zámeckých zahradách a k tomu určených voliérách. Dodnes se chovají například v Podzámecké zahradě v Kroměříži. Nebyli tedy pouze záležitostí chovu v bažantnicích.

⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichsteinů Mikulov), inv. č. 8382, fol. 52.

⁸ Tamtéž, fol. 54. „Vögl Haus schon wirklich gebawet [...]“

⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichsteinů Mikulov), inv. č. 8175, fol. 60. „[...] der Gartner, das man allerley Vögl, von Haniffl, Stiglitz, Zaisell, undt Sonderlich Canari Vögl in das Vögl haus thun könne.“

Dnešní rozsah zámecké zahrady v Mikulově s ohledem na historický vývoj:

- A – horní zahradní terasa s příjezdovou cestou, vystavěnou v polovině 19. století
- B – střední zahradní terasa
- C – spodní zahradní terasa s dochovanou fontánou s druhotně umístěnou sochou Neptuna

I. – Čestné nádvoří se sochařskou výzdobou Ignáce Lengelachera

II. – kašna u Břítové věže

III. – kašna s koněm, dříve umístěná v grottě v západním rondelu

IV. – západní rondel

V. – barokní sala terrena s terasou a schodištěm do zahrady

Z roku 1630 se dochovala kvittance za „Zimmer arbeit“ na 300 zlatých pro mistra Leopolda Nidermayera. Částka byla vyplácena postupně pokladníkem kardinála Dietrichsteina Franzem Mathiasem von Rosenstein až do roku 1632. Po kardinálově smrti poslal jeho nástupci knížeti Maxmiliánovi roku 1637 účet s dlužnou částkou 474 zlatých stavitel Francesco Negrone.¹⁰ Není však jisté, zda se jednalo o práce v zahradě, nebo na zámku.

Francesco Sala

Zahrady jako místo odpočinku a konání slavností se měly připodobňovat k pozemskému ráji. Proto byly nákladně zdobeny sochami, letohrádky, bohatou květinovou výsadbou a v neposlední řadě vodními prvky. Umělecká díla hrála ve výzdobě zahrad důležitou roli. Jedním z mistrů, jejichž práce dekorovaly mikulovskou zámeckou zahradu, byl nepochybně štukatér Francesco Sala.

O přítomnosti Francesca Saly v Mikulově svědčí dokument z 29. listopadu 1642 o proplacení 70 zlatých za jím odvedenou práci – zhotovení sedmi putti nad vstupem do Santa casy.¹¹ V rámci velkého projektu mikulovské Lorety se však jeho jméno již dále nevyskytuje. V jiném fondu Moravského zemského archivu v Brně se ovšem nachází složka se jménem Francesco Sala, tentokrát ve spojitosti se zámeckou zahradou. Na obálce je úhledně napsáno „Lista Di Francesco Sala Statuario“, sám se tedy označoval za sochaře.¹² V dalších účtech je rovněž často uváděn jako štukatér či vlašský štukatér. Spojení práce se štukem a kamenem bylo běžné a sochaři ovládali také práci s omítkami a sádkou.¹³ Na několika stránkách popsal Francesco Sala v italštině svou práci pro zámeckou zahradu poměrně detailně (dle italského dialektu lze uvažovat, že pocházel z oblasti Benátska).¹⁴ Cenné je i to, že v textu bylo možné v několika případech nalézt indicie týkající se umístění některých děl v areálu zahrady, o nichž dosud nebyly známy bližší informace. Zápis doplňují také poměrně stroze psané výpisy plateb v němčině.

Dne 7. června roku 1652 byla podepsána německy psaná smlouva mezi Maxmiliánem, I. knížetem z Dietrichsteina (1596–1655), a Francescem. Ten se zavazuje k práci v zámecké zahradě „při horní nově postavené věži“; suma 80 zlatých. Dále za práci uvnitř i vně na „dvou letohrádkách, které jsou plechem pokryty“ má dostat 200 zlatých. Za kamennou sochu Herkula se spodní nádrží dvě a půl stopy hlubokou (75 cm), včetně návrhu, dostane 50 zlatých rýnských. Sochu Bakcha na sudu sedícího,¹⁵ včetně nádrže hluboké rovněž dvě a půl stopy, má vyhotovit za 50 zlatých rýnských. Sochy byly určeny pro nové fontány. Francescovi má být proplácen potřebný materiál, kámen, tuf, vápno, železo a drát.

Tato smlouva se dochovala ve dvou kopiích, liší se pouze spodní přípisky s výplatami pro sochaře.¹⁶ Od června roku 1652 byly Francescovi postupně vypláceny jednotlivé sumy a rovněž dostával víno ze zámeckého sklepa. Samotná smlouva však byla pouhým základem a Francesco pracoval také na dalších stavbách v zahradě. Zachoval se extrakt

¹⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1151.

¹¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13116, fol. 118.

¹² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367.

¹³ Existují dochované záznamy o nákupu železa, kamene a vápna pro štukatéra Francesca Salu.

¹⁴ Pomoc při překladu poskytla historička umění Alessandra Casati, Ph.D. – Università degli Studi di Bari, Italia.

¹⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 2 a 3. „Statuum de Bacho auf dem Vos Sizcendt sambt dem Vaso...“.

¹⁶ Tamtéž.

vyplácených částek mezi lety 1652 až 1654, kdy zřejmě Franciscova práce v zahradě končí. V roce 1654 dostal například 60 zlatých ve splátkách za kamennou dlažbu a další sumu za blíže nespecifikovanou práci v zahradě pro sebe a své pomocníky.¹⁷

Grotta, nebo wasserkunst?

Zajímavý je extrakt z již zmiňovaných účtů za lámání „Duffstain“, tedy tufu. Jedná se o sopečný kámen, který se v Itálii používal jako obklad na výzdobu umělecky zpracovaných umělých jeskyní – grott. V Mikulově se však pravý tuf nevyskytuje. Toto mylné historické označení je přisuzováno zdejší krápníkové výzdobě, která je zmíněna i v knize *Tartaro Mastix Moraviae* z roku 1669.¹⁸ Vzhledem k daným historickým pramenům je zde tento mylný název ponechán.

Dne 28. března 1652 dostal nejmenovaný pracovník, který deset dní lámal tuf v lomu, 3 zlaté a 20 krejcarů.¹⁹ V září a říjnu následujícího roku obdržel po 7 a 8 zlatých za totéž. Zdá se tedy, že v této době probíhala v areálu mikulovské zámecké zahrady stavba objektu na způsob umělé jeskyně. To přímo potvrzují i Franciscovy výpisy prací v italštině. Dne 3. října roku 1654 dostal Sala zapláceno 7 zlatých, mimo jiné za dovezení tufu a jeho osazení do „nichi di mezo“. Práce trvala osm dní. Tato „nichi“, tedy nika, je místo, které se ve výpisech objevuje často a bylo důležitou sochařovou prací. Na základě dalších indicií je možné tuto stavbu lokalizovat a vizuálně rekonstruovat – pomůže nám v tom jeden ze Salových výpisů, v němž se dočteme o práci na jakési stavbě a jejích prvcích. U každé z položek týkajících se úkonů na jednotlivých úsecích objektu je uvedena i částka za práci a počet dní na ní strávených: Krytou vyhlídku v zámecké zahradě nechal Sala zakrýt pálenými taškami, včetně římsy. Méně viditelné části nahradil šindelem, který nechal obarvit olejovou barvou v odstínu pálené krytiny s přípisem, „aby vydržely na dlouhé časy“. Za tuto pětidenní práci si účtuje 2 zlaté a 30 krejcarů. Na cihlovou zeď umístil pětici jehlanů (pyramid) za 1 zlatý. Vyhlídku nechal osadit členěnou římsou dle návrhu, opět za 1 zlatý. Rozbil skalisko u základů niky, vyčistil jej a provedl zeď pod střechou niky, která stojí „naproti Židům“, dohromady za 2 zlaté.²⁰

Předchozí informace nám poměrně přesně popisují onu záhadnou stavbu s nikou a vyhlídkou v zámecké zahradě a doplňují také její lokaci. Stála na horní zahradní terase nad židovským městem u staré zámecké hradby. Na veduté Mikulova z první poloviny 18. století, uložené v knihovně Mitrovského, vidíme přímo na horní zahradní terase výraznou stavbu s charakteristickou vysokou štítovou zdí a se zděným altánkem. V německy psané smlouvě s Franciscem Salou je popisována jako „nově postavená věž“ a skutečně nám ji

¹⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 15.

¹⁸ HERTODT Z TODTENFELDU, Jan Ferdinand: *Tartaro-Mastix Moraviae, Viennae Austriae 1669*, s. 69. Překlad z latiny: Krom mramoru je na Moravě k nalezení tuf, řecky poros, nejlepší a zdaleka nejkrásnější je v hoře v blízkosti Mikulova, kterou je možné projít různými chodbami. Dosud je mnohými magnáty požadován a vybírán na stavbu umělých jeskyní zvaných grotty.

¹⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 16. „Den 28 May A 1652: den Stainbrochen weliche 10 tag worig duffstain gebrochen vor Jedes tag werig 20 kr: bezalt 3 R, 20 kr.“

²⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 13.

Výřez veduty z první poloviny 18. století z knihovny Mitrovského s vyobrazením wasserkunstu. Níže se nachází spodní dvouramenné schodiště. Pod vodním dílem stojí zvláštní stavba s velkými okny, zakrývající další ze schodišť. Její funkce není zřejmá; mohlo by se jednat o dočasnou dřevěnou fíkovnu, skleník nebo takzvaný Holzhaus pro citrusy zasazené přímo v zemině zahrady.

může připomínat. V roce 1690 je snad zmiňována jako grottová věž²¹ a samotný Sala ji tak také popisuje.²² V průběhu let se však její pojmenování měnilo. Soupis městských vodo-
vodních vedení nazývá tuto stavbu „Wasserkunst“.²³

²¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 29. Dopis z 11. března roku 1690 zde zmiňuje tři názvy grott: Schloss Krota – zámecká, Krota Thurn – věžová grotta, Unters Krota – spodní grotta. Zřejmě se jednalo o vodní kaskádu. Zámecká grotta se nacházela v západním rondelu v blízkosti koníren s kašnou koněvoda. Věžová grotta, vybavená vodním dílem, je stavba dekorovaná Francescem Salou. Další grotta byla budována současně se stavbou oranžerie od roku 1686. Uvádí se v pramenech až později v souvislosti se štukatérem Corbelinim, který pro tuto „grottu v oranžerii“ provedl tři vlysy na fasádu. Nebyla však do ní zavedena voda a není totožná s označením Unters Krota – spodní grotta.

²² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 13. „Torre di dentro“.

²³ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 7465, fol. 2. „... von den Schwabin in schloss garten in Thurn, zu den Wasserkunst [...]“

3D rekonstrukce wasserturmu – věžové grotty – a sousední vyhlídky (autor projekce František Zelinka)

Podle barokní veduty lze popsat její vzhled následovně: Vysoká stavba s výraznou štítovou zdí je na tympanonu opatřena pěti jehlany připomínajícími pyramidy, vespod je vybavena velkou nikou a dalšími dvěma menšími po stranách. Střední nika byla vyzdobena tufovým obložním a níže položenou vodní nádrží, pro kterou Sala objednal 7 láter kamene, jak vyplynulo z jeho poznámek; dalších 20 láter pak objednal na kamennou dlažbu sousední vyhlídky.²⁴ Vlevo stojí budova připomínající krytý altán na čtvercovém půdorysu s jedním klenebním polem a čtyřmi zděnými sloupy.

²⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 8. „Il Salezato di pietra davanti la prospettiva nel giardino, Sono 20 Clofter. Il fondo del vaso dela Nichia di Mezo con le Sponde, Sono 7 Clofter.“ Pozn.: *Salezato* je starší výraz v italštině pro dnešní *Selciato*, tedy dlažbu.

Zdá se, že nika byla zahradní grottou a vodním dílem, zmiňovaným i v pozdějších letech v souvislosti s trasou zámeckého vodovodu.²⁵ Stavba umělých jeskyní je fenomén známý už od dob antiky – již římský autor Seneca popisuje dvě nákladně zbudované grotty ve dvorci Servilia Vatia.²⁶ Italská renesance se v rámci zahradní architektury k tomuto prvku vrací. Alberti ve spisu *Deset knih o stavitelství* hovoří o drsné omítce z pracně přidělaných malíckých kousků pemzy nebo pěny tiberského kamene. Zelený vosk zas posloužil k představě porostlých stěn jeskyní, které často ukrývaly pramen vody prýstící z mořských lastur a škeblí.²⁷ Architektura grott také prošla vývojem a má svoji typologii. Nejznámějším typem je jedna či více místností v přízemí paláce, případně samostatný pavilon, s umělou krápníkovou výzdobou. Od poloviny 16. století se začal objevovat jiný typ, takzvaná *Futtermauergrotte*. Jedná se o výklenek umístěný ve zdi vymezující areál zahrady nebo jako součást zdi zpevňující jednotlivé terasy, které vyrovnávají svažité terén – jsou typickým prvkem italských zahrad. Výklenky bývaly ztvárněny na způsob grott, vyzdobeny sochami a vybaveny vodními automaty.

Fontana della Civetta v zahradách vily d'Este v Tivoli (zdroj: Wikipedia. L'enciclopedia libera. Villa d'Este (Tivoli) [online]. Dostupné na [https://it.wikipedia.org/wiki/Villa_d%27Este_\(Tivoli\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Villa_d%27Este_(Tivoli)) [cit. 7. září 2022].)

Mikulovská zahradní grotta byla ovšem jiného typu. Jednalo se o samostatnou stavbu na dominantním místě jako architektonický a ideový protipól staveb na Svatém kopečku; tvořila počátek nové pohledové osy směřující ke skalisku na úpatí kopce. V mikulovské grottě se pojil styl vodního díla Fontany dell'Acqua v Římě, postavené mezi léty 1585–1588 stavitelém Giovannim Fontanou, a styl výklenku typu *Futtermauergrotte*. Velmi podobnou stavbou je Fontana della Civetta v zahradách Villy d'Este. Tu vystavěl architekt Giovanni del Duca v letech 1565–1569 a jedná se o jedno z nejkrásnějších zákoutí celého areálu s nedalekým výhledem na římskou krajinu. Zajímavostí je její systém automatů od francouzského mistra Luca Leclerca, které vytvářejí hudbu pomocí vody a proudícího vzduchu. Stavba nese štít – podobně tomu bylo u mikulovské grotty – a hlavní těleso je vybaveno vykládanou nikou na způsob grotty, doplněno sochami a opatřeno vodním prvkem a spodní kamennou nádrží. Vrchol stavby zdobí figury a erb kardinála Ippolita d'Este, stavitele areálu. Téměř totožné prvky byly použity v Mikulově s tím, že byly ikonograficky zaměřeny na rod Dietrichsteinů. Celou kompozici ve štítě zde doplňovaly sochy držící

²⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377.

²⁶ MICHLOVSKÁ, Nina: Grotta v české a moravské architektuře 17. a 18. století, Olomouc 2011, s. 28.

²⁷ Tamtéž.

oválný knížecí erb. Na konci 17. století byl další italský štukatér Giacomo Antonio Corbellini placen za obnovu této grotty a knížecího znaku.²⁸

Sousední vyhlídka při mikulovské grottě skýtala možnost odpočinku chráněného před ostrým letním sluncem, v blízkosti chladné stékající vody. Přestože Sala této stavbě věnuje mnoho slov, z přiložených vyčíslených sum peněz vyplývá, že byl dekorátorem a dokončovatelem již dříve nachystaného architektonického díla. To se však netýká grotového obkladu niky, který provedl sám.

Roku 1645 vtrhli do Mikulova Švédové a značně jej poničili. Mnoho staveb bylo poškozeno, nevyhnula se tomu ani zámecká zahrada. Pravděpodobně bylo vytrháno i olověné vodovodní potrubí – ať pro potřeby obránců, či švédského vojska. Po odchodu posádky se kníže Maxmilián Dietrichstein následujícího roku pustil do nutných oprav zámku a přilehlých budov. Grotta s vyhlídkou patřily mezi ně, zpět bylo vráceno i olověné potrubí.

Staveb na způsob grotty se v zámeckém areálu nacházelo více, jak se dozvídáme z dopisu, jež v roce 1654 psal zámecký hejtmán Zacharias Ernst knížeti Maxmiliánovi: „Vaši Nejurozenější Jasnosti nejposlušnější referuji, že v grottě na mikulovském zámku(!) tryská voda všemi rourami. S Židy jsem se domluvil a práce (na vodovodu) budou ještě dva měsíce pokračovat. Sice byla zničena spousta náradí, ale už je hotovo, takže v grottě nejsou vidět žádné nedostatky. Co se týče Turmwasserkunst v knížecí Lustgarten (!), nejsou ještě udělány žádné olověné trubky, a to ani ty, které vedou do soch Herkula a Bakcha. [...]“²⁹ Dále je popsáno pokládání olověných trubek, jejich ohýbání a zavedení do soch štukatérem. Hejtmán tedy popisuje již hotovou grottu v přízemí západního rondelu, kde se dříve nacházela velká nádrž. Ta byla rezervárem vody pro níže položenou *Turmwasserkunst*³⁰ – věžovou grottu – na horní zahradní terase a vytvářela potřebný tlak pro celé vodní dílo. Současně s touto obnovou probíhalo i rozšíření dalšího vedení vody do zahrady, které počítalo s novými kašnami. Právě pro ně Sala vytvářel sochy Herkula a Bakcha spolu s vázami.

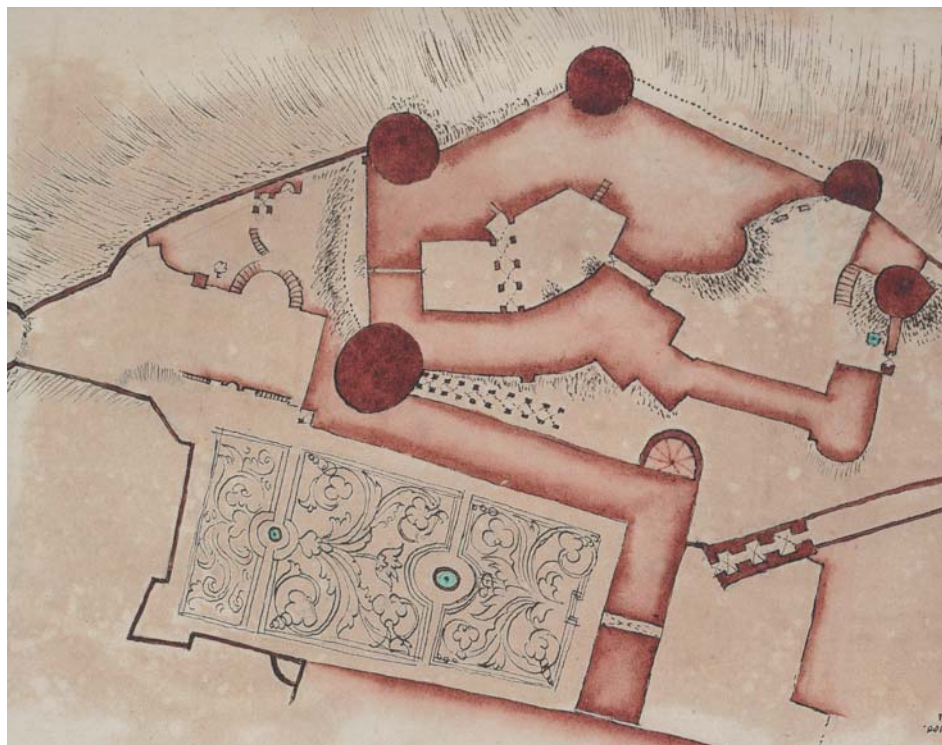
Zahradní kaskáda

Budova této grotty korunovala pozdně renesanční kompozici zahrady. Sestávala ze tří schodišť a spojovala umělé náspy tří zahradních teras, budovaných postupně od konce 16. století, i samotný jižní palác. Spodní přímé dvouramenné schodiště, v 19. století zbourané, bylo opatřeno kamennou balustrádou, dvěma nikami po stranách a jednou uprostřed, jak zachycuje plán a veduta z 18. století. Spojovalo spodní zahradní terasu se starší střední zahradní terasou pod dnešní salou terrenou. Výškový rozdíl mezi těmito terasami byl původně kolem čtyř metrů. O prostoru terasy mezi spodním a následujícím schodištěm toho příliš nevíme. Byla to rovinatá travnatá plocha s cestičkami buď dlážděnými, nebo sypanými vápenným šterkem z lomu. Prameny nezmiňují žádnou výsadbu, která zde však zcela určitě byla. Ojedinele se objevují informace o stříhaných špalírech ze zimostrázů zde vysázených.

²⁸ RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 161.

²⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 1. „Durchleüchtig[ister] Hochgebohrner Fürst vnnd Herr gnädiger Herr, HerrEür hochfürst[lichen] g[nade] gehorsambst referire, daß in der Cruota auff dem Nicol-sPurgeischen Schloß, daß waßer an iehc durch alle Röhren Vnndt sPritzen gehen, Weiln es den Juden diesen Monat benommen, Vnndt noch durch Zweÿ Monatt *continuierten* soll. Seindt Zwar Viel *instrumenta* gebrochengewesen, aber schon Verfertigt Werden, daß also kein mangel in der Cruota Zu finden sein Wirdt. Zu der Turmwaßer Kunst in der [!] füst[lichen] Lustgarten, seindt noch keine, allein Zu einfühung des Waßers in die Statuen Bachñ Vnndt *Herculie*, die bleÿene Rörhn, auß Sechs Centneen, Von dem forten Zur *defension* erkaufften Zehen Cent[en] bleÿ gemacht worden [...]“ Transliterace Mgr. Václav Kříž. Pozn.: „Grotta na mikulovském zámku“ je zcela jistě prostora v přízemí západního rondelu. Turmwasserkunst je stavba v zahradě, s vysokou štítovou zdi a s nikou.

³⁰ Volně přeloženo jako „věžové vodní umění“ nebo „věžové vodní dílo“.

Výřez z plánu Mosera von Filseck – zámek [zdroj: ŠIMŮNEK, Robert (ed.): Historický atlas měst České republiky. Svazek 25: Mikulov, Praha 2012]

Další schodiště spojovalo plochu střední zahradní terasy s horní terasou, na které stála grotta s vyhlídkou. Bylo rovněž dvouramenné, avšak okrouhlé, připomínající půlkruhovou exedru³¹ či amfiteátr. Po stranách, jako součást podpůrné zdi horní zahradní terasy, bylo opatřeno nikami pro sochy či vázy. Dochoval se pouze jediný půdorys této stavby z přelomu 17. a 18. století, a to na plánu, jehož autorem je Ferdinand Christopher Moser von Filseck. O věrohodnosti tohoto plánu se vedou diskuze, nicméně v zahradní architektuře se pravděpodobně nemýlil. Potvrzuje to výpis materiálu z padesátých let 17. století pro Salova pomocníka zednického mistra Matthiase, který rovněž pracoval v zámecké zahradě. List informuje o potřebě kamene na dvě okrouhlá schodiště – „na každé z nich 10 láter, dohromady 20 láter“.³² Potřeba stejné míry na každé z nich dává tušit opět symetrickou stavbu. Dochovaná část cihlové zdi s nikou mezi střední a horní zahradní terasou je jejím zbytkem. Dále je popsán potřebný materiál do kruhové věže, na horní nádvoří a do „Gallary“. Dohromady 43 láter materiálu o tloušťce jedné stopy (cca 30 cm), podepsán Bärtl Shirz a Matthias Pflueg. Tento stavební projekt byl dokončen či opraven v padesátých letech 17. století. Návrh byl pravděpodobně vyhotoven mnohem dříve jako součást nákladných manýristických přestaveb knížecího zámku kardinála Františka Dietrichsteina.

Během vzácné návštěvy císaře Leopolda I. a jeho manželky Markéty Španělské 20. července 1672 měla být na dolní zahradní terase provedena serenáda. Uskutečnění

³¹ Pozn.: exedra – půlkruhově ohrazený prostor.

³² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 9. „Auf den 2. Runde Stigen auf ieder dern 10. Claffter. II. 20. Claffter.“

Rekonstrukce jižní zahrady se schodišti a wasserkunstem. Vizualizace je vložena do současného terénu.
(autor projekce František Zelinka)

takového hudebního díla v den císařovniných jmenin v prostorách zahrady naznačuje, že ta musela být skvěle vybavená a reprezentativní.³³ V její blízkosti se nacházela „rajská zahrádka“, v níž byl připraven stůl ve tvaru půlměsíce.³⁴ Je tedy pravděpodobné, že velký stůl byl sestaven v oblouku okrouhlého dvouramenného schodiště a respektoval jeho půdorys. Rovněž dopis knížete Waltera Xavera Dietrichsteina z 21. června 1731 – kdy po požáru zámku, jenž se udál o dvanáct let dříve, stále probíhala jeho obnova – se zmiňuje o „zahravním amfiteátru“.³⁵

Posledním článkem pak byly spojovací takzvané dlouhé hrabčící schody, vedoucí z horní zahradní terasy po středověké hradbě na terasu jižního paláce u dnešní saly terreny. Z časového hlediska byly zřejmě nejstarší, jelikož ještě před založením zahrady mohly spojit hrad s předsunutou středověkou baštou, dnes vyhlídkou pod borovicemi. Jistě nákladný projekt honosných schodišť a vodního díla s vyhlídkami působil velmi teatrálním dojmem, připomínajícím divadelní kulisy.

Podobnou stavební kompozici je možno dnes spatřit v Praze. V knize *Architektura Albrechta z Valdštejna II* je zmíněna dietrichsteinská zahrada dnešního velvyslanectví Spojených států amerických – Schönbornského či také Colloredovského paláce na Malé

³³ Tématem císařských návštěv druhé poloviny 17. století a jejich slavností se zabývá ve své připravované studii Miroslav Lukáš a Christian Neuhuber.

³⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů), inv. č. 79, fol. 412.

³⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8382, fol. 211: „[...] die mauer in garthen schon fertig, alwo noch viele materialen liegen auch oben bey dem amphitheatro.“

Straně.³⁶ Tato donedávna téměř neznámá zahrada byla v druhé polovině 17. století místem, které obdivovali i významní návštěvníci Prahy. Podobně jako zahrada v Mikulově je vybudovaná ve svahu, proto bylo potřeba terén upravit do několika teras. Od původního Hanckelova domu nechal František Dietrichstein, který objekt v roce 1624 získal, vystavět schodiště nápadně podobné spodnímu dvouramennému schodišti v mikulovské zahradě. Namísto středního půlkruhového schodiště je zde použita bohatě členěná exedra s nikami. Střední nika byla vybavena vodním dílem, po stranách hlavní exedry se nacházejí dvě další zdi půlkruhového tvaru s nikami uprostřed, opatřené vodními nádržemi. Za tímto výjimečným stavebním dílem se zvedá svah, na jehož vrcholu stojí budova na způsob altánu s vyhlídkou. Pohledová osa zde směřuje přímo na Pražský hrad, konkrétně na renesanční Ludvíkovo křídlo. „Inspirací pro tuto Dietrichsteinovu zahradu byly jejímu architektu nepochybně zahrady ve Frascati, kde si nedaleko Říma budoval svoje nákladné letní příbytky římský klér v čele s papežem.“³⁷

Oproti Praze tuto kaskádu dnes v mikulovské zámecké zahradě již nenalezneme. Důvodem je výstavba první fáze kočárové cesty, vedoucí skrz zahradní areál. Kvůli náročnému stavebnímu projektu, jenž se uskutečnil před rokem 1793, byly zbourány jak wasserkunst, spodní a prostřední schodiště, tak fontány,³⁸ které byly již několik let nefunkční.³⁹ Tím přišel zámek o jedinečnou a po dlouhá léta budovanou zahradní architekturu, u nás nejvýš neobvyklou.

Malá a velká Galerie

Kromě již zmíněných zahradních staveb jsou v seznamu účtů popsány i další části celého komplexu. Zajímavou se jeví vysoká částka 260 zlatých, která by měla být zaplacená Salovi za „štukatérskou práci na střední fasádě, uvnitř i vně“. Prozatím štukatér dostal od zámeckého majordoma Gariboldiho zaplacenou pouze 60 zlatých.⁴⁰ Tento záznam, uvedený v italštině, není příliš konkrétní. K pochopení a lokalizaci této fasády nám brání pozdější barokní přestavby. Dochoval se však krátký popis psaný německy, kde se objevuje stejná suma – 260 zlatých. „Pro velkou střední Galerii je potřeba štukatér.“⁴¹ Prozatímni vyplacená částka je rovněž totožná. Jednalo se o dnešní spojovací chodbu na horním nádvoří zámku, nebo stavbu připomínající galerii v zahradě? Pravděpodobně šlo o jakousi „vlašskou chodbu“ v zámku nebo předchůdce pozdější velké oranžerie, stavěné knížetem Ferdinandem od roku 1687, která pak svou existenci z velké galerie učinila malou. Pozornost si zaslouží zmínka o pomerančích ze zámecké zahrady k roku 1675, tedy celých jedenáct let před stavbou oranžerie. Malá galerie je uváděna ve stavební knize knížete Leopolda kolem roku 1700. Další zmínka – z roku 1629 – rovněž mluví o takzvaném vlašském ovoci – citrusech. Ty v našich podmínkách zimu nevydrží a bývají uklizeny do prostor k tomu určených, které však nemusely být tak rozlehlé jako v době vrcholného baroka módní naddimenzované oranžerie.

³⁶ ULIČNÝ, Petr a kol.: Architektura Albrechta z Valdštejna. Italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635. Svazek II, Praha 2017, s. 978–987 (kapitola Dietrichsteinský palác na Malé Straně).

³⁷ Tamtéž.

³⁸ SCHWOY, František Josef: Topographie vom Markgrafthum Mähren, Wien 1793.

³⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 7465, fol. 71. Dne 5. února 1793 „... na vodovodu do zdejšího zámku, který je půl hodiny cesty přes Lerge a u Thaller, nebylo po sto a více let provedeno žádné stabilní zlepšení, poté, co na to dohlížel tesař, a tento vodovod nebyl vůbec zajištěn, není tedy divu, že na více místech najednou je tento případ skutečně přítomen (tedy poškození). V zámecké fontáně již několik měsíců teče jen tolik vody, že její rozdělení již nelze zajistit. Jak si já pamatuji, byla voda nejen v této fontáně, ale i ve dvou stájích, v kuchyni a ve třech zahradních fontánách, které byly v té době uzavřeny.“

⁴⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 13.

⁴¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367.

Roku 1702 je placen zámečník za mříže a kované dveře v malé galerii.⁴² Dále se platilo truhláři Hansi Heinrichovi za sedm kusů „Tuget“ a truhláři Simonu Englmanovi za novou podlahu.⁴³ Z předchozích informací vyplývá, že galerie byla funkční ještě na počátku 18. století, jelikož byla vybavována a opravována. Pokud stála v zahradě, tak ji plán z roku 1786 už nezachycuje.

Kníže Ferdinand Dietrichstein, ve své době první muž vídeňského dvora, vynakládal vysoké částky peněz jak na hospodářskou obnovu svých obřích držav, tak na osobní reprezentaci. Četné návštěvy císařských hostů na jeho rodovém sídle v Mikulově si vyžádaly dobové úpravy zámku a zahrady. Dosud běžně zmiňovaná masivní přestavba v druhé polovině 17. století však není v literatuře ani pramenech potvrzena. Kníže se soustředil hlavně na důležité opravy stávajícího sídla (střechy, podlahy, stropy, kamna, oprava schodišť či štukové výzdoby atd.). Mezi luxusnější projekty patřila obnova velkého altánu z doby kardinála Františka, nacházejícího se v nejvyšším patře západního rondelu, a malého zámeckého altánu. Novou stavbou, o níž se pak především zasloužil, byla oranžerie. Její umístění a vzhled se vžily v roce 1687; měla se podobat již existujícím altánům – dvěma letohrádkům stojícím poblíž budoucího nového objektu. Stavba oranžerie si pak vyžádala úpravu těchto starších staveb.

Oranžerie byla dlouhá budova zasazená do prostoru pod dnešní východní terasou, opatřená obloukovými okny. V jejích třech jižních obloucích byla kolem roku 1700 zbudována grotta bez vody, pro kterou byl kupován štukatérský drát, hřebíky a barvy.⁴⁴ Vedle oranžerie, směrem k severu, se nacházel skromný byt zahradníkovy knechta a schůdky vedoucí do podkrovní budovy. Hlavní sál sloužil pro uložení citrusových stromků a byl vybavený dvěma velkými kamny na severní a jižní straně. V severní části byl situován větší byt jednoho ze zahradníků s kuchyní a velkou pecí.

Stavba oranžerie byla náročná a protahovala se, kníže Ferdinand však stihl hrubou stavbu dokončit. Jeho syn – uměnilomilný Leopold – pak s nadšením vynakládal obrovské sumy peněz nejen na velkolepou přestavbu zámku a zahrady, ale také na výzdobu nové oranžerie. V jeho účetní knize nalezneme informace zpravující o pracích zde prováděných a o vybavování oranžerie. Od roku 1701 bylo placeno za třináct oken a troje dveře. Dále za „Tuget“ a kyblíky na pomerančové stromky. Malíř Rudolf Gilbert byl placen za vymalování klenby oranžerie – suma 135 zlatých ve splátkách. Malířce, která bydlela ve Vídeňské ulici, se vyplatila odměna za pomalování 17 velkých a 72 malých kyblíků na pomerančové stromky. Následovaly platby mistru Antoniu Corbellinimu za štukatérskou práci na klenbě, zlacení a za umístění třech oken a vlysů do grotty.⁴⁵ Tento významný italský štukatér rovněž pracoval v zámku na čtyřech nově zbudovaných místnostech dnešního přízemí východního křídla.

Jméno architekta projektu oranžerie neznáme. V Moravském zemském archivu v Brně se však dochoval náčrt fasády oranžerie v době před jejím zbouráním od Johanna Philipa Jöendla z roku 1833.⁴⁶ Zdobila ji pásová bosáž, střední portál byl opatřen polosloupy s korintskými hlavicemi a trojúhelníkovým frontonem. Dva boční portály byly

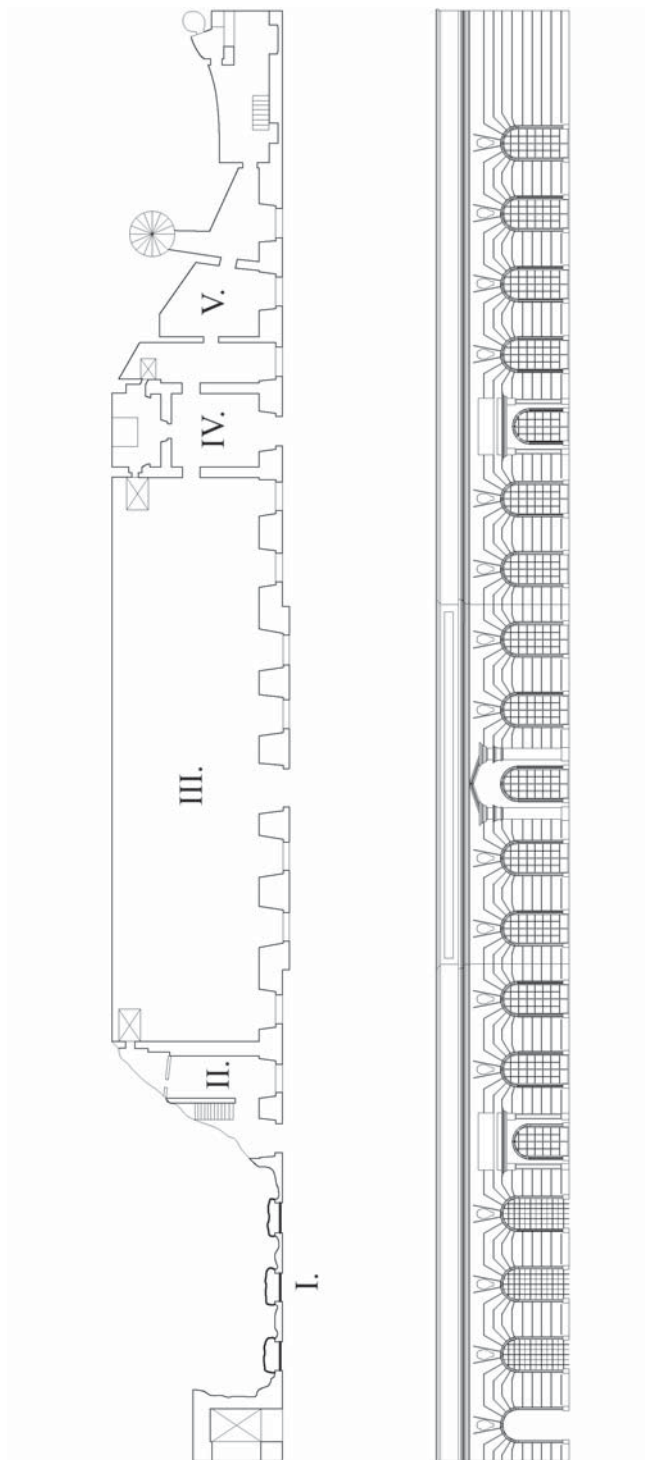
⁴² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dittrichštejnů Mikulov), inv. č. 8384, s. 287. „Mehr dem Schlosser wegen verfertigte Gatter in die kleine gallerie unnd eyserne Thür, wie auch der eysernen kommen, in die Grotta fenster ins Gepeü, B: Auszigl 31,-“

⁴³ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dittrichštejnů Mikulov), inv. č. 8384, s. 306 a 307. „[...] vor in die kleine Gallerie gemachte 1 tuget [...]“ „Item zweyen Tischler meister, vor in die kleine Gallerie gemachte 6. Tuget komen a 5 R: zahl. 30,-“ Pozn.: Tuget (Tauget) – velký dřevěný květník pro stromky, s rozebíratelnou konstrukcí, typický pro pěstování citrusů v době baroka. „Dem Tischler Englman, auff dem Fussboden so er in die kleine Gallerie gemacht, B: Quittung bezalt werden ... 217,30.“

⁴⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dittrichštejnů Mikulov), inv. č. 8384.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dittrichštejnů Mikulov), inv. č. 8933, fol. 71.

Překres půdorysu a fasády oranžerie v době před jejím zbořením:

- I. grotta v oranžerii (bez vodního prvku)
- II. byt zahradníková knechta
- III. sál oranžerie s kamny
- IV. vstupní prostor se zadním příkládáním do kamen
- V. byt zahradníka

(kresba František Zelinka)

menší, vybavené opět polosloupky a horním římsovým kladím. Oblouk dveří na vrcholu byl zakončen maskaronem a párem festonů z každé strany. Okenní klenáky zdobila štuková reliéfní imitace hrubě opracovaného kamene. Budova oranžerie byla zbourána v polovině 19. století a materiál se rozprodal.

Letohrádky, které jsou plechem pokryty

V neposlední řadě se Francesco Sala zmiňuje o dvou „casinech“ (letohrádkách) v zámecké zahradě, na kterých pracoval. „Jak si Vaše Excelence přála seznam toho, co jsem několikrát obdržel za výzdobu dvou casin, věže uvnitř a dvou objednaných soch z kamene... 380 zlatých.“⁴⁷ Samotná práce na letohrádkách stála 200 zlatých. Jednalo se o dvě symetrické stavby v zámecké zahradě, pro jejichž výzdobu Francesco vytvořil návrh, jenž se zřejmě nedochoval. K jeho menším pracím patřilo postavení dvou kusů zdí na straně dvou casin pro „zmírnění síly větru“. Na Moserově plánu jsou v severní části hlavní zahrady vidět dvě stavby oddělené průchodem s bránou. Západní z nich se pak napojuje na novější budovu oranžerie. Jedná se o ona zmiňovaná casina, která byla ještě v době barokních přestaveb knížete Leopolda opravována. Letohrádky byly zbourány po požáru zámku v roce 1719 při následných úpravách. Zůstala pouze vnější severní zeď s oblouky jako kulisa, později osázená barokními plastikami Ignáce Lengelachera, mřížemi a branou.

Na mladším půdorysu oranžerie z roku 1786 od inženýra Karla Hromádka je v místě původního napojení zahradníkuva bytu k jednomu z letohrádků naznačena slabší síla zdí, což jen podporuje domněnku umístění staveb do těchto míst.⁴⁸ Inspiraci nalezneme opět v renesanční Itálii. Přímou v Římě na Palatinu si nechal kardinál Alessandro Farnese od

Letohrádky Horti Farnesiani na mědirytu z roku 1683 od Giovanniho Battisty Faldy (zdroj: Wikimedia Commons. File:Giovanni Battista Falda Orti Farnesiani.jpg [online]. Dostupné na https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giovanni_Battista_Falda_Orti_Farnesiani.jpg [cit. 7. září 2022].)

⁴⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 13. „Se Vostra Ecc:a desidera la notte di quello, che a ricento in piu Volte Sopra la Sponzedela deli doi Casini, et la Torre di dento, et le doi Statue di pietra abiano accordato la Suma, de 380 fiorini.“

⁴⁸ Pozn.: Nesmíme si však plést zahradníkův byt v oranžerii a dům (Gartners Haus) jiného zahradníka, stojící na druhé straně zahrady při spodním dvouramenném schodišti.

Rekonstrukce dvou letohrádků při vstupu do zámecké zahrady, pohled z míst od bývalé Herkulovy fontány (vizualizace František Zelinka)

roku 1565 stavět botanickou zahradu Horti Farnesiani, doplněnou dvěma symetrickými letohrádky. Podobnou situaci nalezneme v zahradách Villy Lante della Rovere nedaleko Viterba, budované pro Ottaviana Riaria. Dvě totožné budovy postavené vedle sebe se nazývají Casino Gambara a Casino Montalto.

Funkce mikulovských letohrádků mohla být rekreační i praktická – v pramenech jsou totiž rovněž zmíněny jako „stará oranžerie“.⁴⁹

Fontány

Po skončení třicetileté války se začalo s obnovou zahrady, její architektury a také vodních prvků. Voda byla nepostradatelnou součástí života zámku nejen pro jeho praktické fungování, ale také pro existenci zahrady a jejích kašen. Urbář z roku 1629 v zámecké zahradě zmiňuje vodotrysky. Pro správnou funkci vodovodního potrubí byl panstvem placen mistr vodař – *Wasserkünstler*. Ten měl na starost nejen provoz líbezných zahradních fontán a nádrží sídla, ale rovněž se staral o čistotu a dostatek vody pro město a panské dvory. Dne 28. května 1637 kněžna Anna Marie Dietrichstein, rozená Liechtenstein, jmenovala vedoucím veškerého vodního díla na zámku a dvorech mistra Wolfa Grubera. S vysokým ročním platem až 150 zlatých a deputátem pracoval v Mikulově do roku 1649.⁵⁰ V dalších letech se při opravě olověného potrubí objevuje jméno

⁴⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8384, fol. 391. Stavební účty knížete Leopolda: „Dennen Stein Brochern von abbrechnung das Thurn, neben dem Altten Pomerantschen Haus, allwo die stiegen ins Neue Gepeu kommen solle... 45,-“, rok 1701.

⁵⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 7465, fol. 43–51.

Raně barokní podstavec s Najádami (foto František Zelinka)

wasserkünstlera Jana Adama Grubera, zřejmě syna mistra Wolfa.

Pro nově budované kašny v zámecké zahradě vytvořil Francesco Sala v letech 1652–1654 spolu s nádržemi dvě sochy – Herkula a Bakcha. Francesco se v popisu drobných prací zmiňuje o opravě Neptunovy fontány, jejíž dno bylo poškozeno.⁵¹ Faktem tedy je, že ještě před příchodem tohoto štukatéra byla funkční fontánou v zahradě. Je tedy starší než ostatní, pokud už v polovině 17. století potřebuje opravu. Dnešní sousoší představující Neptuna a Amfitrité dochované v zahradě je mladšího data. Dne 13. října 1765 poslal zamecký správce Schabský knížeti Karlu Maxmiliánovi dopis, v němž zmiňuje, že podstavec sochy Neptuna je již nepoužitelný. Došlo snad tehdy i k vytvoření nové sochy podle předchozího motivu?⁵² Sochařsky provedený podstavec se čtyřmi figurami Najád,⁵³ dnes umístěný v obloucích pod jihovýchodním bastionem, je zbytkem vysoké sloupové fontány o několika

patrech, které známe například z nedaleké Lednice nebo ze zámku v Bučovicích. K jaké fontáně podstavec patřil, není jisté. Na fotografii zahrady z poloviny 20. století stál na místě bývalé fontány Herkulovy.

Důležitým pramenem k pochopení vodního díla zámecké zahrady v Mikulově je trasa vodovodu. Její popis k roku 1690 uvádí jednak tři názvy grott: zámeckou, věžovou a dolní,⁵⁴ jednak tři fontány: Bakchovu, Čtyř koní/Neptunovu a Herkulovu.⁵⁵ O šest let později, roku 1696, je trasa vodovodů do zahrady popsána znovu, z důvodu budování čtvrté velké kašny.

První potrubí vedlo z dodnes existujícího pramene pod Kočičí skálou u Klentnice do města ze severu. Přes malý *Zwinger* – parkán – mířilo k Udírenské věži, kde se trasa rozdvíjovala. Jedno rameno vedlo do kašny u britové věže, odkud zásobovalo vodou

⁵¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8367, fol. 13. „Di piú o fatto racomodare con Stucco il fondo dela fontana, di Nettuno il quale era tutto guasto un giorno un altro giorno Soto le prime Scale o fato metere da una banda le tauslete di Terra cotta che dono 2 giorni 1 fiornini.“

⁵² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 74.

⁵³ V souvislosti s tímto podstavcem se často objevuje chybný popis – záměna Najád za Tritóny. Najády (lat.: Naiades) – vodní víly, často zpodobněné od pasu nahoru jako ženy, ale se dvěma rybími ocasy. Umíraly, když vyschnul jejich pramen. Byla to polobožstva vlídná k lidem a velmi přející, Najády pomáhaly léčit, věnovaly se zpěvu a všeteckému umění. Jsou častým sochařským doplněním renesančních či barokních fontán.

⁵⁴ Pozn.: Je pravděpodobné, že pisatel uvádí název spodní grotty pouze dodatečně, jelikož dosud dvě doložené grotty byly buď umístěné ve věži – rondelu –, nebo věž připomínaly.

⁵⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 29. Pozn.: fontána Čtyř koní, „[...] in den Brunnen der 4 Ross [...]“ je jiné pojmenování kašny Neptunovy. Tento mořský bůh jezdil na voze taženém dvoj až čtyřspřežím mořských koní, nazývajících se hippocampové. Rovněž je zobrazován ve společnosti Tritónů a Najád.

prádelnu a spodní stáje. Druhé přivádělo vodu do zámecké grotty v západním bastionu u bývalých stájí. Odtud pak směřovalo do grotty (wasserkunst) v zahradě, dále pod ní k domku zahradníka a do kašny s Herkulem. Před tím však, jak nařizoval kníže Ferdinand, musely být nově provedeny mušle nebo nádrže, které by mohly být udělány ze starých kamenných „kasten“. Od Herkula pak voda odtékala mezi bastiony do židovské uličky.⁵⁶ Kníže se dále zmínil o nové nádrži, kterou chtěl vytvořit v zahradě pod grottou u domu zahradníka, kde již olověné potrubí vedlo.⁵⁷ Šlo o obnovení poničené nádrže Herkulovy kašny.⁵⁸ Tím známe s jistotou pozici tohoto vodního prvku. Konec potrubí je zachycen na plánu zámku z roku 1786.

Druhý vodovod, obnovovaný v padesátých letech 17. století, vedl od Janičova kopce u Mariánského mlýna k zámku, přičemž prostřednictvím odbočky zásoboval vodou knížecí palírnu a kašnu u synagogy, v popisu zmiňovanou jako židovskou školu. Zajímavé je, že vodovod vůbec nevedl do zámku, ale míjel ho ze západní strany a směřoval přímo do zahrady kolem velkého altánu (západní rondel) a letního pokoje kněžny. Nejdříve z něj voda vytřskala v Bakchově fontáně, následně tekla do velké fontány s Neptunem a do třetice do Herkulovy fontány, kde se první a druhá trasa vodovodu křížily.⁵⁹

Dosavadní literatura klade chybně umístění druhého vodovodu do zahrady z východní strany od britové věže. Stalo se tak nedopatřením a absencí plánů vodovodu v jižní zahradě. Vodovodní spojení britová věž–zahrada sice existovalo, ale je mladšího data. Pokud budeme sledovat popis druhé trasy, potrubí bylo umístěno zcela jistě na straně západní, nad židovským městem. Vysvětlení této problematiky nám podávají zmínky knížete Ferdinanda od roku 1690 o záměru vybudovat novou kašnu uprostřed zahrady(!). Ta může být napájena vodou z Herkulovy kašny a ze spodních stájí při britové věži. Měla by tedy dvojí zásobení vodou, pokud se sem voda novým potrubím přivede. Vše potvrzuje účet pro wasserkünstlera Christiana Nagenzauna ze dne 22. června 1698, který vytvořil olověné potrubí ze spodních stájí (pod britovou věží) do nové kašny v zámecké zahradě.⁶⁰ Jde tedy o dodnes dochovanou oválnou nádrž, v současnosti s druhotně osazenou sochou Neptuna a Amfitrité. Tím také vzniklo mylné označení této kašny jako Neptunovy. Kníže Ferdinand, stavitel této kašny, tak těsně před svou smrtí vybudoval dodnes existující vodní prvek naproti jím nově vystavěné oranžerii. Václav Richter se ve své dodnes nepřekonané publikaci o Mikulově zmiňuje o nové kašně vedle oranžerie. Pro ni zhotovil štukatér Antonio Corbellini roku 1698 dvě labutě a Satyru.⁶¹ Kníže přitom nařizuje, že „vše musí být uděláno tak, aby až bude dole v zahradě udělána nová fontána, voda ve všech kašnách stále tryskala“. ⁶² Přemýšlelo se tedy nad dostatečným tlakem vody pro všechny vodotrysky.

Lokalizace samotných fontán je složitá, jelikož z původních čtyř kašen v zámecké zahradě je dochována pouze jediná, nejmladší. Další tři za sebou řazené kašny – Bakchova, Neptunova a Herkulova – dnes již neexistují. O kaskádovitém řazení těchto tří vodních děl je možné se domnívat na základě instrukcí, které dával dopisem kníže Ferdinand 13. května 1691, těsně před návštěvou císaře Leopolda I., jeho ženy Eleonory Magdalény a syna

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 54.

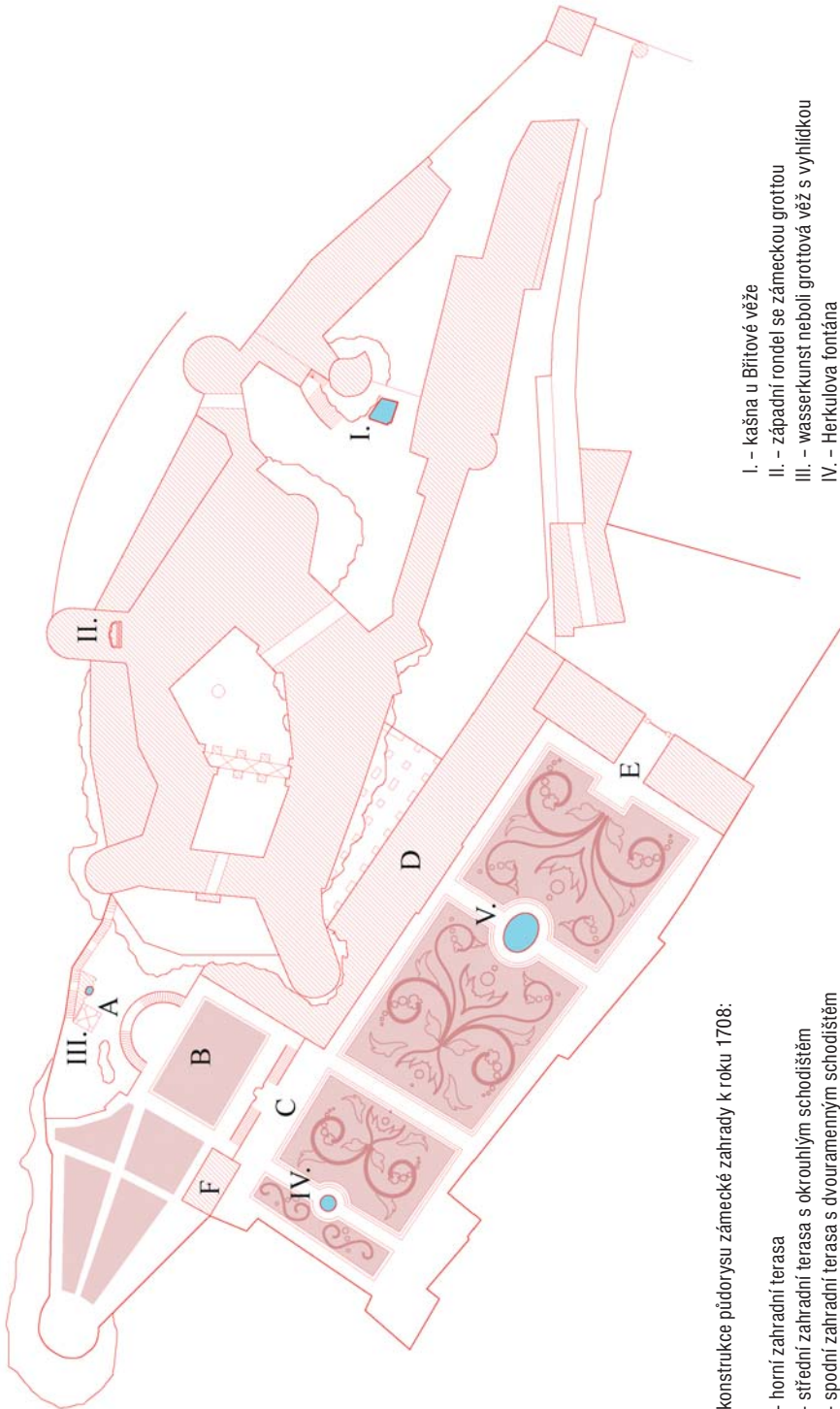
⁵⁸ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 49. „... berichtet, das der brunn bey Hercules genandt in dem Schloss garten ganz mangelbahr sey, vnnd reparirt werden müssen.“ – Dopis od zámeckého správce Schubertta ze dne 11. července roku 1692.

⁵⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 57.

⁶⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377.

⁶¹ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 161.

⁶² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377, fol. 29.

Rekonstrukce půdorysu zámecké zahrady k roku 1708:

- A – horní zahradní terasa
- B – střední zahradní terasa s okrouhlým schodištěm
- C – spodní zahradní terasa s dvouramenným schodištěm
- D – oranžerie
- E – dva letohrádky
- F – domek zahradníka

- I. – kašna u Břítové věže
 - II. – západní rondel se zámeckou grottou
 - III. – wasserkunst neboli grottová věž s vyhlídkou
 - IV. – Herkulova fontána
 - V. – fontána se Satyrem a labutěmi, dnes se sochou Neptuna
- (rekonstrukce František Zelinka)

Josefa. Kníže v něm požaduje, aby „ve třech kašnách na horní, střední a spodní zahradě byl dostatek vody“.⁶³ Čtvrtá kašna ještě není zmíněna, jelikož neexistovala. Díky tomuto dopisu tedy víme, kde se kašny přibližně nacházely, a zužuje se tak prostor pro další bádání. Bakchova kašna stála na horní zahradní terase v blízkosti wasserkunstu. Na střední zahradní terase byla velká kašna Neptunova a na dolní terase pak nádrž s Herkulem.

V článku o obnově zámeckých kašen, publikovaném ve sborníku Regionálního muzea v Mikulově v roce 2007, se historička Dobromila Brichtová a správce budov Jan Ivičič domnívají, že kašna Bakchova stála na Čestném dvoře.⁶⁴ Tuto informaci lze vyvrátit s odůvodněním chybné transliterace a překladu původního dopisu z 29. září 1824.⁶⁵ Dle nových informací je zřejmé, že vodovod napájějící kašnu se sochou Bakcha vedl jinou stranou zámeckého kopce. Krom nějaké studny se na Čestném nádvoří žádný vodní prvek ve stylu fontány nikdy nenacházel.

I přes poměrně malou rozlohu disponovala mikulovská zámecká zahrada v průběhu 17. století – díky možnosti terénu nasypaných teras – obdivuhodným vodním dílem. Pokud vše sečteme, jednalo se k roku 1698 o soustavu čtyř fontán (*Springbrunnen*) a dvou zahradních grott (Salova grotta s vodou, druhá v oranžerii – bez vodního prvku). Vše doplňovala další grotta v západním rondelu s kašnou, zdobenou sochou koně, která je dodnes dochovaná. Původní nádrž v rondelu byla dle návrhu z Grazu v devadesátých letech 17. století kvůli poškození vyměněna za novou s knížecím erbem. Přechod mezi novou nádrží a původním dílem je dodnes patrný na bočních stranách kašny.⁶⁶

Trasy vodovodu udávaly směr kaskády a vodním dílem podpořily dvě pohledové osy v zámecké zahradě, budované již od dob prvních Dietrichsteinů. Od dnešního Čestného dvora, přes bránu mezi zbouranými letohrádky, fontánami se Satyrem a Herkulem, běží perspektivní osa s dojmem nekonečnosti. Spodní zahradní terasa iluzivně přechází v okolní krajinu. Druhá výhledová osa směřuje od místa, kde stála věžová grotta s vyhlídkou, směrem ke skalisku pod Kopečkem; tam býval dříve kopec Steinberg se stožárem pro zábavu zvanou střelba „ku ptáku“.⁶⁷ V této části se nacházela Francescem Salou vytvořená kašna s Bakchem a stará kašna Neptunova. Z výše uvedených pramenů víme, že figura Bakcha seděla na sudu a kašna byla opatřena nádrží o hloubce 2,5 stopy (cca 75 cm). Pravděpodobně nejstarší kašna ještě renesančního původu patřila antickému bohu Neptunovi. Dle popisů z druhé poloviny 17. století doprovázeli Neptuna čtyři mořští koně – Hippocampové.

V lapidáriu Regionálního muzea v Mikulově jsou uloženy části kamenných prvků či soch, jež dříve zdobily areál zámku a přilehlé zahrady. Vedle mnoha bust Ignáce Lengela-chera nebo úlomků putti se dochovala také hlava muže v nadživotní velikosti; její výška činí přibližně 32 cm. Pokud dle Polykleitova řeckého kánonu 1 : 8 znásobíme 8× výšku hlavy, získáme celkovou výšku figury, která by tedy činila 256 cm. Druhou možností je poměr 1 : 7 dle sochaře Praxitela – v tom případě by celá figura ve vzpřímené poloze byla vysoká 224 cm, což by přicházelo v úvahu pouze u Herkula či Neptuna. Socha

⁶³ Österreichisches Staatsarchiv Wien, sign. AT-OeStA/HHStA OMeA ÄZA 17-4 (Aufenthalt von Kaiser Leopold I., der Kaiserin Eleonore und des römischen Königs Josef I., von Göding kommend, in Nikolsburg), fol. 8.

⁶⁴ BRICHTOVÁ, Dobromila – IVIČIČ, Jan: Obnova barokních kašen mikulovského zámku, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2007, s. 153–162.

⁶⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8377. „Zur anwendung eines eintretenden Unglückes bin ich gesonnen, die im untersten Schlosthofe [!] vor der Thorhütterwohnung mit Pfästen, die bereits verfault sind, bedeckten Brunn, so er unterdies zu keinem Gebrauch dient, mit Schutt ausfüllen zu lassen.“ (*K odvrácení případného neštěstí jsem dospěl k závěru, že na nejnižší položeném zámeckém nádvoří, před bytem vrátného, je třeba zchátralou zastřešenou studnu, která se nadto nevyužívá, nechat zasypat sutí.*)

⁶⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 8382, fol. 67.

⁶⁷ HORTVÍK, Václav: Nejstarší mikulovská vyobrazení, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 60.

Bakcha sedícího na sudu by byla zákonitě nižší. Dle vzhledu bohužel nelze s jistotou říci, zda hlava patří Bakchovi, Herkulovi či Neptunovi. S největší pravděpodobností se však jedná o fragment sochy určené pro kašnu v zámecké zahradě. Mezi další dochované kamenické prvky patří akant z mušlového kamene, snad kdysi součást dekorace některé z kašen. Nejvýmluvnější jsou však čtyři zachované kamenné mušle – tři jsou uloženy v lapidáriu, jedna je druhotně osazená u zdi střední zahradní terasy; ty byly zcela jistě součástí vodního díla.

Barokní kamenná mušle v zámecké zahradě – kdysi snad součást vodního díla (foto František Zelinka)

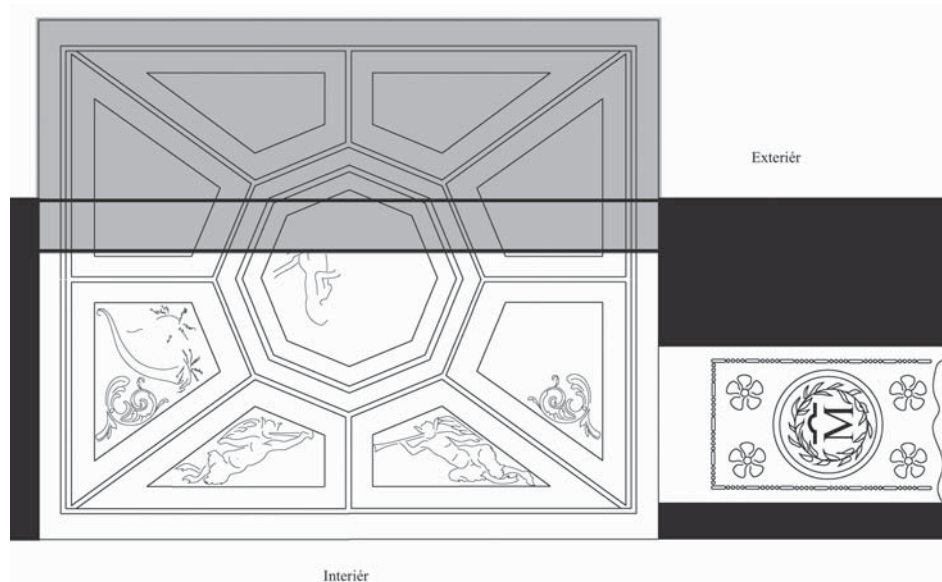
Balkón čtyř ročních dob

Jižní palác nad střední zahradní terasou, budovanou od dob Adama z Dietrichsteina (1527–1590), byl jakousi rekreační částí zámku. Mělké renesanční křídlo bylo v nejvyšším patře opatřeno velkým sálem na způsob vlašské chodby. Dodnes do něj ústí obslužné šnekové schodiště spojující sál s bývalou kuchyní. Umístění této prostory není náhodné. Při rozsáhlé renesanční přestavbě zámku na konci 16. století se současně budovala velká obora zvaná *Tiergarten*, vzdálená asi 3 km jižně od dietrichsteinské rezidence. Tyto rozsáhlé areály se stavěly při panských sídlech a odrážely prestiž a postavení majitele, stejně jako umělecky ztvárněné okrasné zahrady. Mikulovská obora byla jakousi prodlouženou rukou zámku. Byla luxusně vybavena vším potřebným pro lovecké radovánky nejvyšší šlechty, včetně letohrádku, obytných i hospodářských budov.⁶⁸ Ze zmíněného zámeckého sálu bylo okny vidět přímo do této obory. Právě zde, v nejvyšším patře jižního křídla, se dochoval výklenek s bohatým manýristickým dekorem.

⁶⁸ JANDOVÁ, Kristýna: Lovecká kultura a její ozvěny v krajině mikulovského panství za časů prvních Dietrichsteinů – 1. část, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 29 (2020), s. 111–122.

Pohled na strop výklenku (foto František Zelinka)

Rekonstrukce rozsahu původní štukové výzdoby arkýře (kresba František Zelinka)

Fotografie, které tu byly pořízeny po zničujícím požáru v roce 1945, opatřené popiskami prof. Karla Jüttnera, zaznamenaly u tohoto výklenku velké kamenné konzoly, naznačující, že se mohlo jednat o balkón. Pokud si představíme výhled z tohoto místa ven směrem k jihu, zjistíme, že pohledová osa směřuje přes špici renesanční zahrady, kde je dnes vyhlídka pod borovicemi, až k oboře Tiergarten. Následující informace nás zavedou k domněnce, že výzdoba balkónu ideově a ikonograficky navazovala na dietrichsteinskou oboru. Podle rozložení dekoru a jednotlivých polí je zřejmé, že požárem zasažená štuková výzdoba je dnes z poloviny zničená. Pravděpodobně se zde nejednalo o klasický balkón, nýbrž o arkýř, který předstupoval z hmoty zámku, a když byla tato jeho část odbourána, zmizela rovněž část štukové výzdoby na stropě. Na základě měření je ovšem možné rekonstruovat rozměr i hrubou podobu původní prostoty.

Středem celé štukové kompozice byl osmiúhelník, obklopený osmi nepravidelnými poli ohraničenými štukovými pasy. V padesátých letech 20. století byla dekorace nesprávně doplněna a restaurována. Podivuhodné je opakované použití dietrichsteinských nožů a knížecích čapek střídavě vedle sebe jako součást výzdoby. To nám může pomoci s datováním výklenku. Kardinál František získal knížecí titul *ad personam* v roce 1629. Pro svého synovce a adoptivního syna Maxmiliána získal dědičně knížecí titul v roce 1631 a právě tento rok může být dobou vzniku štukové výzdoby. Získání tak vysokého titulu se jistě muselo zapsat do ikonografie dietrichsteinského erbu a příslušných atributů. Nyní už titulovaná knížata Dietrichstein zu Nikolsburg se dostávají na vrchol společenského žebříčku, a to dědičně.

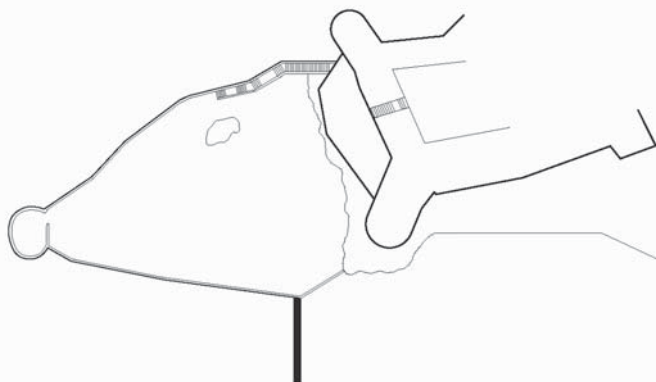
Z výzdoby polí se dochovaly dvě postavy Satyrů, držících v jedné ruce ratolest a v druhé trubku. Satyrové s kozíma nohama byla polobožstva z antické mytologie. Jako ochránci lesa a pastevci se starali o lesní zvěř. Jejich figury se zřejmě nacházely také na druhé straně kompozice, později odstraněné. Obsadily tedy celkem čtyři menší pole. Co se týče ostatních polí, zůstal dochovaný pouze jeden fragment a zbytek ryté kresby. Představuje roh hojnosti s obilovinami. Ženská figura, která jej držela, měla korunu z klasů polních plodin, jednalo se tedy o antickou bohyni Ceres. Tím se celá výzdoba dostává do zcela nového světla, neboť dle této postavy jsme schopni odhadnout motivy výjevů ostatních polí, jež zůstala dnes již bez dekorování. Počet čtyř velkých polí dává tušit čtveřici božstev zosobňujících jednotlivá roční období.

Pozdně renesanční grafické listy mistrů, jako byli Aegidius Sadeler, Antonio Tempesta nebo Crispijn van de Passe, se staly předlohou pro mnohá dobová štukatérská díla na našem území. Autoři na nich představují Ceres jako zosobnění léta (aestas), Bakcha jako podzim (autumnus), zimu zastupuje Aeolus (hyems) a jaro Venuše (ver). Téma čtyř ročních období bývalo v renesanci velmi oblíbené, setkáme se s ním například na nástrojných malbách Sala di Opi florentského Palazzo Vecchio od Giorgia Vasari. Představuje základní roční cyklus plození a zániku, stejně tak cyklus hospodáře pečujícího o plodiny na svých polích a zvěř ve svých lesích. Navazuje tedy na Tiergarten – les se zvěří a vedle něj políčka, které jsou panstvem obdělávána.

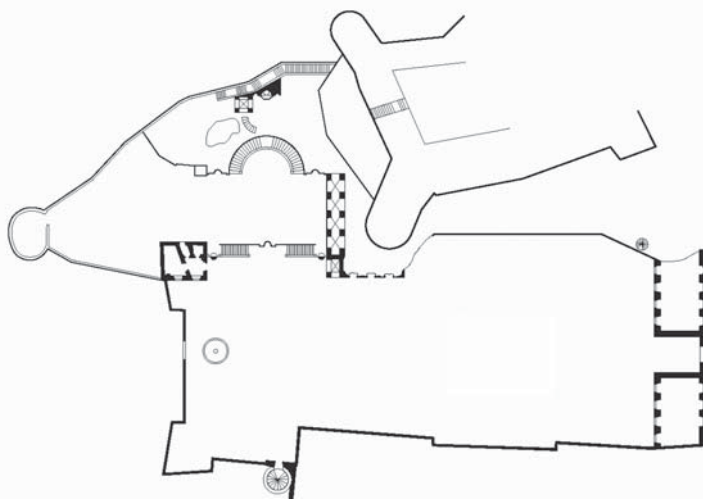
Střední oktagon není bohužel možné blíže specifikovat, jelikož mohl mít jakýkoliv mytologický námět nesouvisející s tématem čtyř ročních dob. Na fotografiích pořízených po požáru na konci druhé světové války je vidět kus nahé ženské postavy s rozpuštěnými dlouhými vlasy, rukama se dotýkající štukového rámování, a vedle ní sedící ženskou figuru. Mohly to být vodní nymfy, jejichž motiv by tematicky navazoval na vodní dílo pod balkónem v zámecké zahradě. Také by se mohlo jednat o mýtickou postavu královny Berenice, proslulou svými dlouhými vlasy – její postava se objevuje také ve výzdobě zdejší sály terreny (!).

Na prostor výklenku navazuje kus jakési úzké chodbičky, kde rovněž najdeme zajímavou štukovou dekoraci. Není však kompletní a mizí v mladší zardávce. Po provedeném průzkumu na konci roku 2020 se podařilo odhalit další části výzdoby. Tvoří ji mělká profilovaná kruhová kartuše s vavřínovým věncem a velké písmeno M. Kolem ní jsou v rozích rozmístěny čtyři růže. Písmeno je iniciálou stavebníka tohoto arkýře – Maxmiliána,

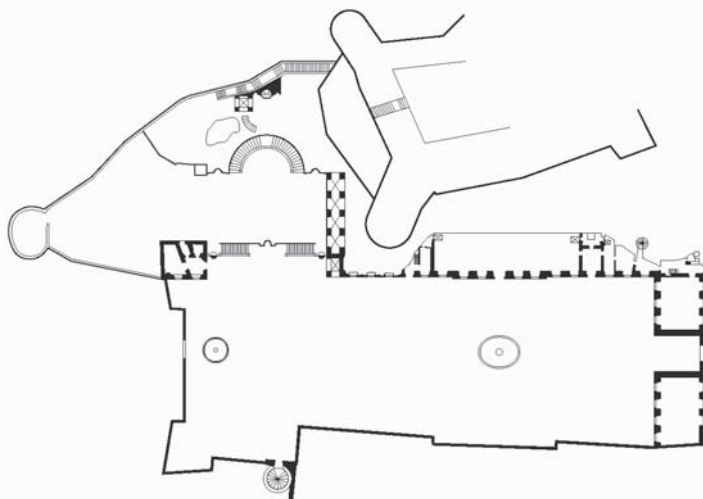
1.

2.

3.

Vývoj zámecké zahrady: 1. - zahrada kolem roku 1590, 2. - zahrada kolem roku 1655, 3. - zahrada v roce 1700 (rekonstrukce František Zelinka)

prvního knížete Dietrichsteina. Postupný odkryv ukázal, že chodbička již dále nepokračuje – při přestavbě zámku po požáru v roce 1719 byl prostor zazděn a arkýř stržen, aby uvolnil místo pro nové vnější křídlo s nynější salou terrenou, která ideově přejímá jeho funkci, avšak v mnohem významnějším měřítku. S velkou pravděpodobností byla ona malá chodbička jedinou přístupovou cestou do arkýře, a tudíž dnešní vstup do výklenku přímo ze sálu neexistoval. Je možné, že arkýř nebyl zasklen, ale přímo otevřen do krajiny, a od vnitřního prostoru byl oddělen pouze malými dvířky vedoucími do chodbičky.

Byť stavba arkýře nepatří do tématu zahradní architektury, úzce s ní souvisí. V ideové posloupnosti zámku, zahrady, užitkových zahrad a obory nelze věci oddělovat. Pokud chceme pochopit význam zámecké zahrady v Mikulově, musíme sledovat širší měřítko a souvislosti, a to návaznost na okolní esteticky ztvárněnou krajinu, která byla v průběhu času obohacována dalšími výraznými prvky či modernizována. Je pouze jedním článkem většího celku úmyslně vytvářeného díla.

Závěr

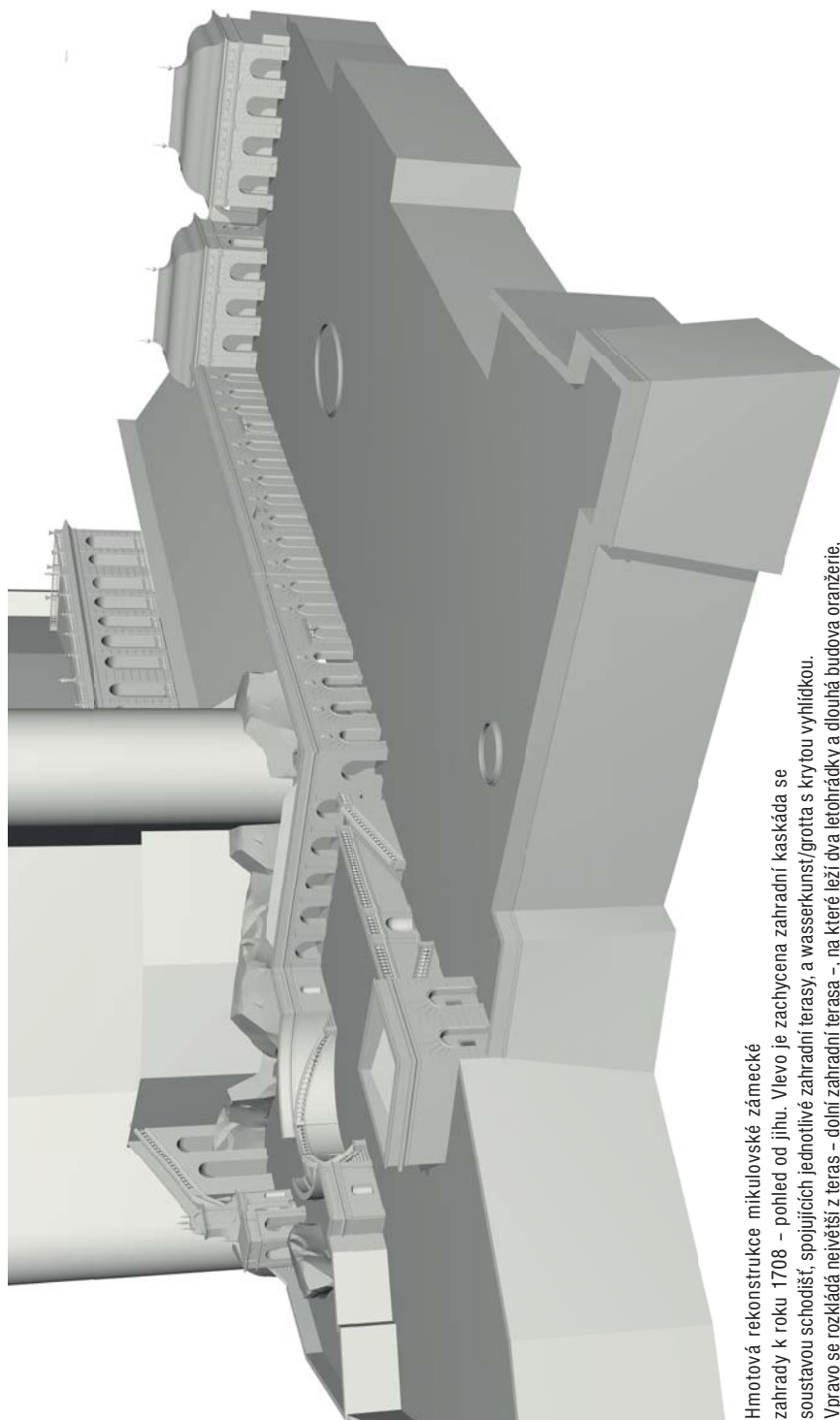
Konec 16. a celé 17. století bylo v Mikulově dobou rozkvětu a velkého budování. Zahrada, pyšníci se honosnými stavbami, sochařsky ztvárněnými kašnami, grottami a zahradní kaskádou, navštěvovaná významnými osobnostmi, odrážela prestiž svých majitelů. Na konci 18. století ztratila mnoho ze své krásy a impozantnosti. Dnes se nám však daří její sdělení obnovovat a přemýšlet nad ní tak, jako kdysi její stavitelé: vystavěná vysoko nad městem, s úžasnými výhledy propojovala město s okolní esteticky utvářenou krajinou. Navazovala na další velké dietrichsteinské areály, jakými byl Svatý kopeček coby významné poutní místo, areál Portz Insly jako místo oblíbených kratochvílí panstva a v neposlední řadě působivě vybudovaná obora Tiergarten.

Chronologie zámecké zahrady od počátku do konce 17. století

1590	– první zmínka o zahradě u zámku
1629	– městský urbář zmiňuje zámeckou zahradu s citrusy, vodotrysky a ptactvem
1590–652	– výstavba objektu s vysokou štítovou zdí (grottové věže), dvou letohrádků, schodišť a fontány s Neptunem
1652–1654	– působení sochaře a štukatéra Francesca Saly; obložení niky v grottové věži tufem, výzdoba dvou letohrádků, oprava Neptunovy fontány a stavba dvou nových fontán se sochami Herkula a Bakcha
1686	– počátky oranžerie, zmínky o letohrádkách a voliéře
1690 a 1696	– popis tras dvou vodovodů vedoucích do zámecké zahrady
1698	– zapojení nové kašny se Satyrem a labutěmi uprostřed zahrady
kolem 1700	– dokončení výzdoby oranžerie a její grotty, oprava věžové grotty s knížecím znakem, další úpravy v zahradě

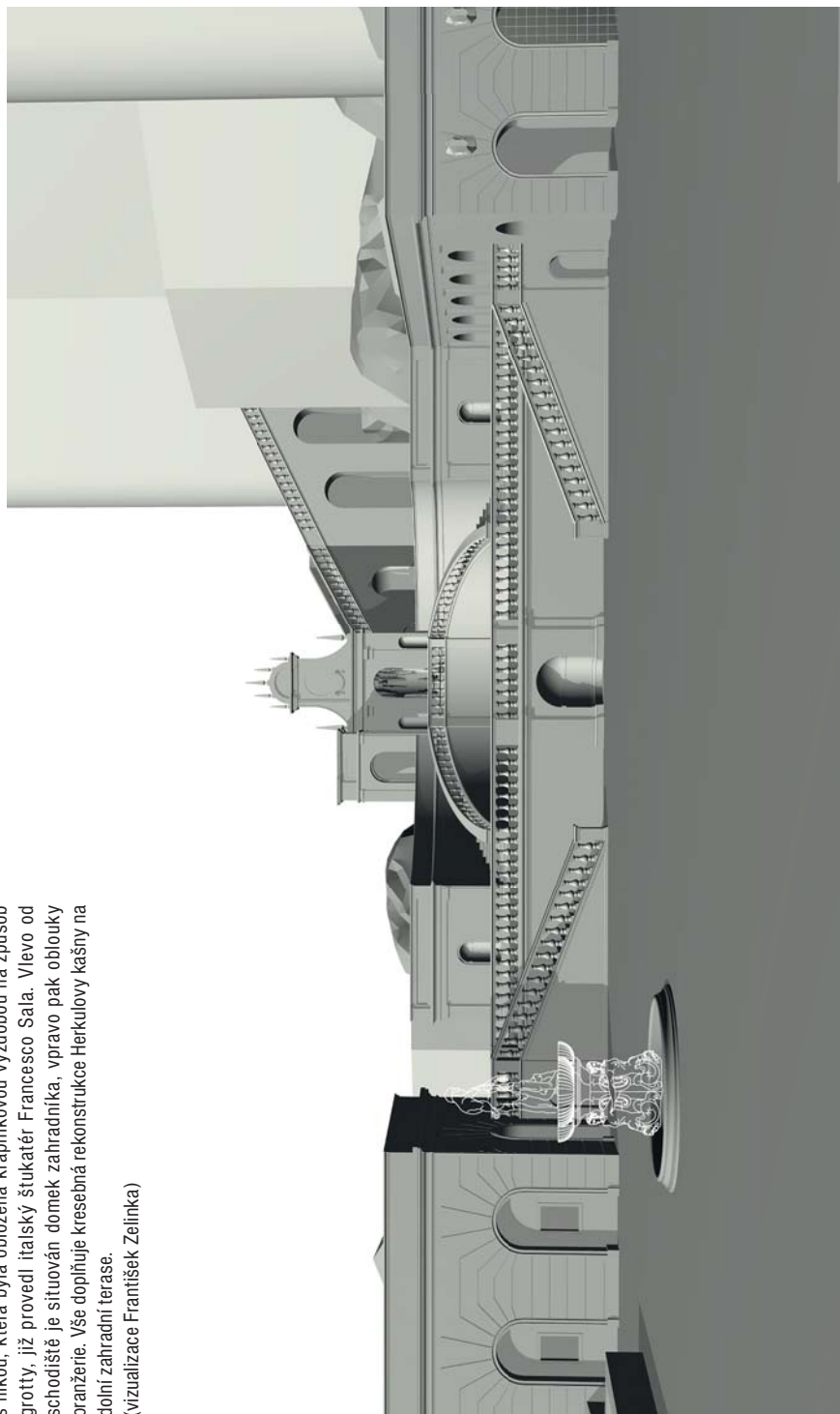
Poděkování

Moravskému zemskému archivu v Brně, Regionálnímu muzeu v Mikulově, doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc., Mgr. Miroslavu Lukášovi, Ph.D., Mgr. Peteru Bučkovi, Ph.D., Ing. Stanislavě Vrbkové, Mgr. Kristýně Jandové, Mgr. Václavu Křížovi, Mgr. Blahoslavu Uhrovičovi, Alessandře Casati, Ph.D.

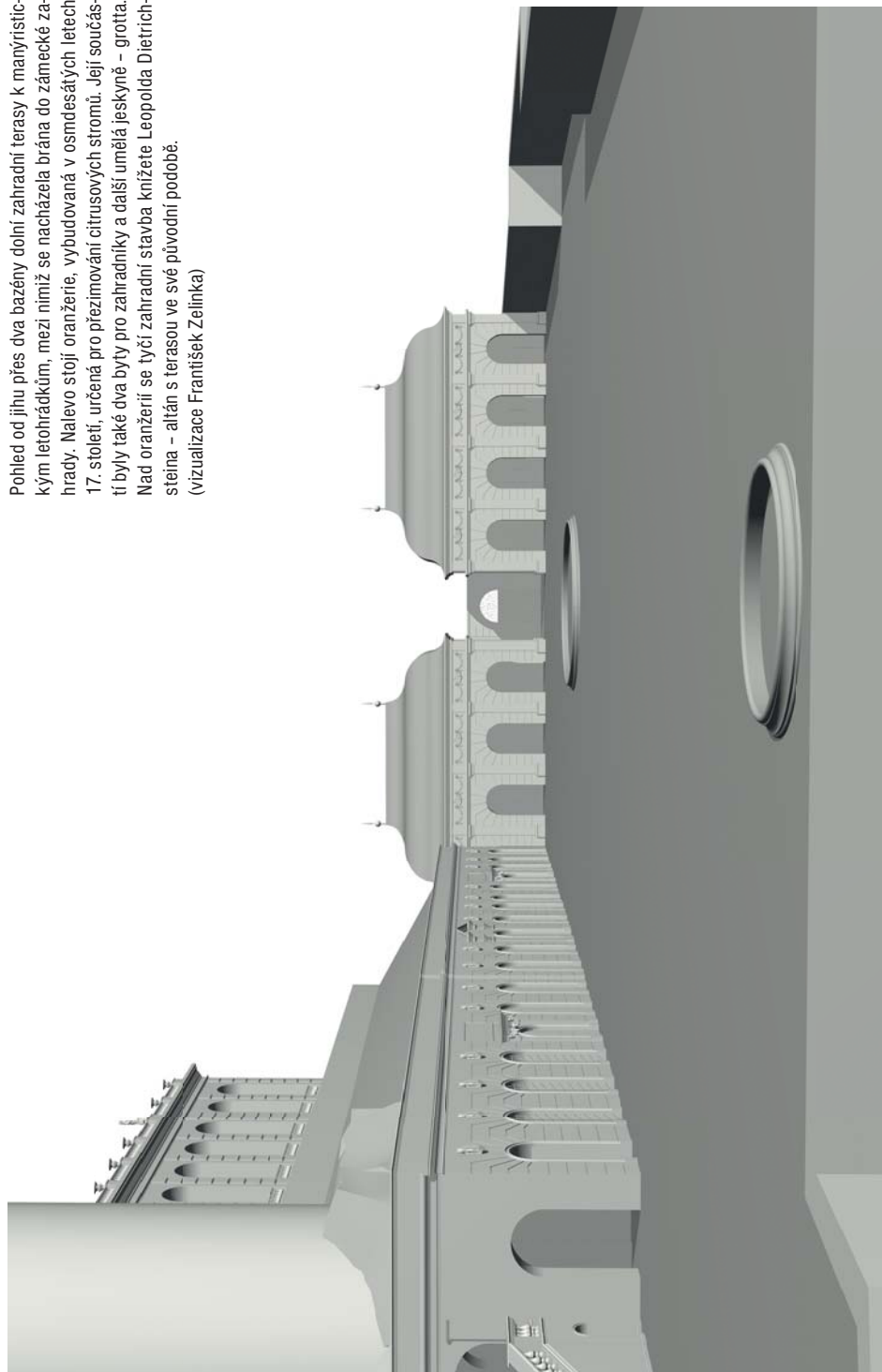

Hmotová rekonstrukce mikulovské zámecké zahrady k roku 1708 – pohled od jihu. Vlevo je zachycena zahradní kaskáda se soustavou schodišť, spojujících jednotlivé zahradní terasy, a wasserkunst/grotta s krytou vyhlídkou. Vpravo se rozkládá největší z teras – dolní zahradní terasa –, na které leží dva letohřádky a dlouhá budova oranžerie, přimykající se k zámecké zdi nesoucí na arkádách velkou východní terasu. Na plošině jsou umístěny dva bazény – velký, dosud existující, jenž byl původně Satyrův, a menší, dnes zaniklý, který zdobila socha Herkula. Celý uměle vytvořený násep dolní zahradní terasy drží mohutné zdi, jež mají v jižní části pevnostní charakter se dvěma pozdně renesančními bastiony. (vizualizace František Zelinka)

Pozdně renesanční zahradní kaskáda, spojující tři úrovně zahradních teras – pohled od východu. Vrcholom kompozice je wasserkunst s nikou, která byla obložena krápníkovou výzdobou na způsob grotty, již provedl italský štukatér Francesco Sala. Vlevo od schodiště je situován domek zahradníka, vpravo pak oblouky oranžerie. Vše doplňuje kresebná rekonstrukce Herkulovy kašny na dolní zahradní terase.
(vizualizace František Zelinka)

Pohled od jihu přes dva bazény dolní zahradní terasy k manýristickému letohrádkům, mezi nimiž se nacházela brána do zámecké zahrady. Nalevo stojí oranžerie, vybudovaná v osmdesátých letech 17. století, určená pro přezimování citrusových stromů. Její součástí byly také dva byty pro zahradníky a další umělá jeskyně – grotta. Nad oranžerií se tyčí zahradní stavba knížete Leopolda Dietrichsteina – altán s terasou ve své původní podobě.
(vizualizace František Zelinka)

Prameny

Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov).
Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov).
Moravský zemský archiv v Brně, fond G 371 (Novotný Jaroslav, PhDr.).
Österreichisches Staatsarchiv Wien.

Literatura

BRIGHTOVÁ, Dobromila – IVIČIČ, Jan: Obnova barokních kašen mikulovského zámku, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2007, s. 153–162.
HERTODT Z TODTENFELDU, Jan Ferdinand: Tartaro-Mastix Moraviae, Viennae Austriae 1669.
HORTVÍK, Václav: Nejstarší mikulovská vyobrazení, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 37–80.
JANDOVÁ, Kristýna: Lovecká kultura a její ozvěny v krajině mikulovského panství za časů prvních Dietrichsteinů – 1. část, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 29 (2020), s. 111–122.
MICHLOVSKÁ, Nina: Grotta v české a moravské architektuře 17. a 18. století, Olomouc 2011.
RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971.
SCHWOY, František Josef: Topographie vom Markgrafthum Mähren, Wien 1793.
ŠIMŮNEK, Robert (ed.): Historický atlas měst České republiky. Svazek 25: Mikulov, Praha 2012.
ULIČNÝ, Petr a kol.: Architektura Albrechta z Valdštejna. Italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635. Svazek II, Praha 2017.

Internetové zdroje

Wikimedia Commons. File:Giovanni Battista Falda Orti Farnesiani.jpg [online]. Dostupné na [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giovanni Battista Falda Orti Farnesiani.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giovanni_Battista_Falda_Orti_Farnesiani.jpg) [cit. 7. září 2022].
Wikipedia. L'enciclopedia libera. Villa d'Este (Tivoli) [online]. Dostupné na [https://it.wikipedia.org/wiki/Villa_d%27Este_\(Tivoli\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Villa_d%27Este_(Tivoli)) [cit. 7. září 2022].

František Zelinka

The Mikulov Castle Garden in the 17th Century

Since the Renaissance, gardens have been an integral part of the castle residences of the wealthy aristocracy. The Dietrichsteins, who were owners of the Mikulov estate since 1575, kept up with the imperial court. As the founders of the castle garden in Mikulov, they made a mark not only in the appearance of the residence or town, but also in the adjacent landscape, with which the garden was connected by visual axes.

Due to the location of the castle on a rock outcropping high above the town, the local garden did not have the opportunity to expand into the surroundings like other contemporary gardens of noble residences in Central Europe. However, the Dietrichsteins were able to carefully utilize the space adjacent to the castle so that the garden corresponded to the fashionable taste of the time. This was manifested in all forms of the garden – from the Italian style to the French style, and the Mikulov garden thus entered the history of garden art.

The status of the owners of the Mikulov manor and their efforts to create a dignified seat of their family led the Dietrichsteins to considerable investment in the creation of the garden – the garden area was decorated with beautiful fountains, water art and garden stairs. There was also an orangery, famous for its rich harvest of oranges, or mysterious grottos imitating karst caves. The garden became a representative part of the castle as a whole. From the 17th century, which was the heyday of the garden, it continued to develop magnificently. It is also necessary to mention the personality who left a mark on the original appearance of the Mikulov garden, the Italian plasterer and sculptor Francesco Sala.